LA GOVERNACIÓ

Sota aquesta denominació es conserva l'arxiu de la més alta de les magistratures existents en el regne de Mallorca en representació directa del poder reial.

Les primeres referències daten dels moments immediats a la conquesta, quan el 1230 va ser nomenat per Jaume I Bernat de Santa Eugència, senyor de Torrella, com a lloctinent amb el títol *de gerentis locum domini regis in civitate et regno Maioricarum*. La regulació orgànica del càrrec es va fer el 1298, en recuperar el regne Jaume II de Mallorca arran dels tractats d'Agnani i Argelers. La política renovadora del monarca es va manifestar en la facultat del lloctinent per, en nom del rei, nomenar i remoure tots els oficials reials de les illes, tant civils com militars. El sistema va canviar amb la reincorporació de la Corona de Mallorca a la Corona d'Aragó. Pere el Cerimoniós nomenà el 1343 Arnau d'Erill com a governador de Mallorca, inaugurant un sistema en el qual l'origen dels governadors quedava circumscrit a Catalunya o València i excloïa rossellonesos i aragonesos per diverses raons. Inicialment, la durada del govern solia ser de tres anys prorrogables, però a mesura que va avançar el regnat coneixem etapes més llargues com les d'Olf de Proxida i Bernat Sagarriga. El sistema de lloctinència es va recuperar en temps de Joan II i a la documentació trobem la titulació de lloctinent general al regne de Mallorca i a les illes de Menorca i d'Eivissa. Quant a la denominació de virrei, apareix en circumstàncies extraordinàries al final del segle XIV en la persona d'Hug d'Anglesola, però s'usa de manera més generalitzada durant el segle XVI, sobretot des de l'organització de la Reial Audiència el 1571.

Des del principi, el màxim representant del monarca en el regne de Mallorca va presentar unes característiques particulars respecte a altres territoris de la Corona d'Aragó, tant per la seva primerenca aparició com per les seves atribucions. En primer lloc, la magistratura va aparèixer amb un poder reforçat, com a *alter ego* del rei, i exercint la potestat normativa desconeguda als regnes peninsulars. D'altra banda, el representant reial a Mallorca sempre va ser superior al de les altres illes, ja que sempre en els procediments se'ns presenta la fórmula de regne de Mallorca *et insularum eidem adjacentium*. L'exercici del poder normatiu es va posar de manifest en diverses ocasions, sobretot en els segles XIV i XV, promulgant diverses ordenances redactades per les institucions de la Universitat. En altres, va exercir el poder executiu en relació amb disposicions reials.[1] També va ser

[1] Jesús Lalinde Abadía: *La Gobernación General de la Corona de Aragón*, Madrid-Saragossa, CSIC, 1963, pàg. 429-430.

el màxim responsable en qüestions militars i, per tant, de la defensa del regne.

En l'apartat judicial, la Cúria del lloctinent, governador o virrei es va perfilar com el tribunal superior del regne de Mallorca fins al final del segle XV. Actuava en grau de primera o segona apel·lació en els processos de les governacions de Menorca o Eivissa, en els procedents de les batlies foranes i de les cúries senyorials, així com en els duts a terme davant el batle de Mallorca o el veguer. Però també es constituïa com a tribunal ordinari en processos entre cavallers, els de falsificació de moneda, els actuats contra oficials reials o en els que ventilaven delictes de lesa majestat. Amb la instauració del Consell d'Aragó per part de Ferran el Catòlic i, si bé des de 1249 hi havia el privilegi pel qual les causes havien de finalitzar-se a Mallorca, el Consell va començar a entendre en processos iniciats a l'illa.

La Cúria de la Governació estava formada pel lloctinent o governador, amb un assessor lletrat que amb el temps va rebre el títol de regent de la Cancelleria. Aquest últim càrrec va adquirir una important rellevància, sobretot en qüestions de justícia, pel seu caràcter d'expert jurista.[2] El regent i l'advocat fiscal i patrimonial entenien en la incoació i resolució de les causes criminals. L'escrivà de la Cúria participava en els actes de la institució. Finalment, un algutzir auxiliava el Tribunal en les seves activitats.

La Governació va tenir com a seu el Reial Palau de l'Almudaina i en la seva Escrivania es van acumular els documents produïts per la institució fins que, amb la instauració de la Reial Audiència el 1571, van quedar incorporats al seu arxiu com el seu antecedent immediat.

La documentació de la Governació va passar a l'Arxiu del Regne de Mallorca en dos moments diferents, circumstància que ha condicionat la seva actual ubicació material en els dipòsits. Entre 1896 i 1901 va ser transferida la major part dels fons i fins al període 1960-1963 no hi va ingressar la resta. La primera descripció la trobem a l'inventari format a partir de 1600 per Mateu Nebot, arxiver de la Reial Audiència.[3]

A falta d'un estudi amb profunditat sobre la institució i la seva documentació, es pot intuir que l'organització administrativa es concentrava al voltant de l'Escrivania de la Cúria de la Governació, el responsable de la qual va intervenir en la confecció de bona part dels volums. En aquesta oficina es van acumular també els processos originals redactats per diversos escrivans. D'altra banda, i a causa de la diferent estructura dels registres, es pot deduir l'existència d'una escrivania per a l'àrea criminal.

---

[2] Josep Juan Vidal: *El sistema de gobierno en el reino de Mallorca (Siglos XV-XVII)*, Palma, El Tall, 1996, pàg. 199.

[3] ARM, Secretaria. Citat per Juan Llabrés Bernal: *El Archivo de la Audiencia de Mallorca. Noticia histórico descriptiva*. Palma, Imprenta de Guasp, 1923, pàg. 11.

Les sèries documentals fan referència a les funcions comentades. Així, quant a les facultats governatives i normatives, la sèrie de *Lletres reials*, també coneguda per *Privilegis i cartes reials*, consta dels volums en els quals es registrava la documentació rebuda directament del rei; la d'*Extraccions d'Oficials* comprèn els llibres referents al sistema d'insaculació dels diferents oficis, tant reials com municipals; la de *Pregons* conté les disposicions promulgades sobre temes de la seva competència; a la de *Llicències i guiatges*, hi figuren, entre d'altres, les autoritzacions per a la sortida de naus del port i exportació de mercaderies. En la sèrie de *Lletres comunes* trobem la correspondència expedida pels lloctinents o governadors als oficials de tota l'illa o als de Menorca i Eivissa.

Les funcions judicials es reflecteixen en la sèrie d'*Extraordinaris*, llibres sobre qüestions de procediment, com assignació de temps per a la presentació de proves, nomenament de procuradors, citacions, constitució d'obligacions, firmes de garanties, embargaments, remissió de judicis a altres autoritats, apel·lacions, etc.; la de *Suplicacions*, llibres de plets o causes tramitats davant del representant reial i el seu assessor; els llibres de *Mandats*, amb ordres o manaments judicials. També s'ha de fer menció a sèries com ara la de *Sentències* o la de *Provisions* i *Decrets*, referents a les resolucions judicials de la Cúria, i que es relacionen amb la d'*Apel·lacions*. En aquest apartat s'han de situar també els llibres de firmes d'*Homenatges* i els denominats *Liber carceris*, on figuren les relacions de les persones empresonades juntament amb l'autoritat que ha disposat la seva privació de llibertat i l'estat en el qual es troben els processos incoats contra elles, etc. Finalment, la sèrie de *Processos* actuats per diversos escrivans. Aquesta documentació no es troba encara descrita, si bé podem afirmar que una gran majoria dels processos conservats són de caràcter civil.

***

- ☞ Dates extremes: segles XIII-XVI.
- ☞ Unitats arxivístiques: sense determinar.
- ☞ Instruments de descripció: inventari topogràfic dels fons ubicats al dipòsit conegut amb el nom d'*Arxiu Històric*; inventari topogràfic dels fons procedents de l'Audiència.